

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-2. С. 174-179.

УДК 349.6

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ПИТНУ ВОДУ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Обіюх Н. М.

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

У статті розглянуто право людини на питну воду та його особливості, встановлено його співвідношення із основними правами людини, які визнаються в міжнародних правових документах і в національному законодавстві, визначено державно-правові гарантії реалізації права людини на безпечну питну воду.

Ключові слова: питна вода, безпечне довкілля, соціальна цінність, загальнодоступність, право на питну воду.

Вступ. Постановка завдання. В умовах соціально-економічного прогресу відбувається інтенсивне освоєння та використання природних ресурсів. Втручання людини у природу не залишається безслідним, а обов'язково несе в собі певні негативні наслідки як для довкілля, так і для суспільства в цілому. Такими наслідками є антропогенне забруднення навколишнього середовища, а також втрата природою своєї відновлювальної здатності. Крім того, якщо раніше людина могла користуватися усіма природними благами, не ставлячи під загрозу власне здоров'я, сьогодні маємо зовсім іншу ситуацію: ґрунти і водойми забруднені, те, що ми споживаємо в їжу, невідомо, чи насправді є корисним. У зв'язку з цим наприкінці ХХ століття виникають нові напрями розвитку екологічних прав людини. Мова йде про право людини на безпечне навколишнє середовище, на безпечність і якість продуктів харчування, право доступу людини до якісної питної води та засобів санітарії.

Аналіз останніх досліджень. До сьогоднішнього часу у вітчизняній правовій науці зовсім мало уваги приділялося питанню щодо забезпечення права людини на питну воду як одного з основних прав. Правове забезпечення екологічних прав громадян є предметом наукових досліджень таких відомих вчених-правників, як Андрейцева В. І., Гетьмана А. П., Шемшученка Ю. С., Шульги М. В. та Шевчук Ю. В. Окремі питання правового регулювання забезпечення питною водою громадян України розглядаються у працях Євстігнєєва А. С. [1].

Отже, вважаємо за необхідне сформулювати науковий підхід до розуміння права людини на питну воду як одного з основних прав людини, що захищаються і гарантуються державою, визначити його основні ознаки, а також встановити державно-правові гарантії забезпечення цього права.

Викладення основного матеріалу. Кожна людина від народження має право на гід-

не життя, на безпечне і здорове довкілля, право на здоров'я, але, на жаль, ні в Конституції України, ні в інших нормативних документах не передбачено закріплення права людини на питну воду.

Вже з 1970-х років починає проявлятися все більший інтерес до проблеми доступу людини до основних ресурсів та здійснення права на воду. На міжнародній Конференції Організації Об'єднаних Націй (ООН), що відбулася у Мар-дель-Плата (Аргентина) у 1977 році, було проголошено, що усі люди мають право на достатню кількість чистої питної води для задоволення своїх особистих потреб. Подальший розвиток ідея необхідності забезпечення основних потреб людини отримала на Конференції ООН з навколишнього середовища і сталого розвитку, що відбулась у Ріо-де-Жанейро в 1992 році. За результатами її роботи було ухвалено програму дій «Порядок денний на XXI століття». Як йдеться у згаданому документі, «у країнах, що розвиваються, кожний третій мешканець страждає від нестачі питної води та належних санітарних умов – основних вимог для здорового та гідного життя. У цих країнах близько 80 відсотків усіх хвороб і одна третина летальних випадків викликана вживанням забрудненої води. ... З метою забезпечення доступу людини до прісної води необхідно запроваджувати ефективну політику управління водними ресурсами на місцевому рівні» [2, с. 32].

Надалі проблему дефіциту питної води була розглянуто на Всесвітньому саміті ООН в Йоганнесбурзі у серпні-вересні 2002 року. Зокрема, було зазначено, що від дефіциту води на планеті страждає близько 2 млрд. людей. Країни третього світу прагнуть домогтися від США та Європейського Союзу субсидій, щоб до 2015 року удвічі скоротити число тих, хто не має доступу до води та каналізації.

У листопаді 2002 року Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав прийняв Коментар № 15 про право на воду як обов'язкову складову основного права людини на життя та здоров'я. 28 липня 2010 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 64/292, яка визнала право на безпечну воду та санітарію як базове право людини, що має суттєво важливе значення для повноцінного життя та забезпечення усіх інших прав.

Як бачимо, у міжнародно-правовому середовищі право людини на питну воду розглядається як похідне від основних прав людини, до яких належать: право на гідне життя та умови проживання, право на здоров'я, право на працю і культурне життя. Так, при тлумаченні права на життя згідно із Зауваженням загального порядку 1982 року щодо статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3] підкреслено, що «поряд із захистом від позбавлення життя, також встановлюється обов'язок держави забезпечувати доступ до засобів існування і вимагається застосувати позитивні заходи, зокрема стосовно скорочення дитячої смертності, збільшувати тривалість життя, боротися із голодом та епідеміями».

Вода є одним із найбільш цінних природних ресурсів на нашій планеті. Її дефіцит може спричинити справжню катастрофу в окремих регіонах, де недостатньо запасів прісної води для забезпечення основних потреб населення. А користуватися привізною водою не кожен може собі дозволити. Варто зазначити, що у багатьох країнах застосовується практика встановлювати високі тарифи на питну воду, особливо у великих містах зі значною кількістю населення. Зокрема, у Франції середня вартість 1 кубоме-

тра води, що надходить у централізовані системи водопостачання, становить 3,1 євро. У Фінляндії мешканці столиці сплачують 2,3 євро за один куб води. Це значно більше, ніж коштує вода у Польщі чи Іспанії. З одного боку, така політика високих цін на питну воду стимулює громадян до економії у витратах води. З іншого боку, коли мова йде про малозабезпечені категорії громадян, потрібно по-іншому вирішувати це питання. Адже існує значна кількість людей, які не в змозі повністю сплачувати за споживання води. Таким чином, варто передбачити пільги для певних категорій громадян.

Право людини на питну воду з правової точки зору можна визначити як юридичну можливість особи використовувати доступні запаси води питної якості для задоволення особистих потреб; при цьому таке право повинно охоронятися і захищатися державою на рівні з основними конституційними правами. Законом України «Про питну воду та питне водопостачання» у статті 7 визначено, що «державою гарантується захист прав споживачів у сфері питної води та питного водопостачання шляхом забезпечення кожної людини питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів питного водопостачання залежно від району та умов проживання». Даний закон гарантує право людини на питну воду як право споживача, а не як природне благо, котре належить кожній людині від народження.

Вважаємо за необхідне передбачити закріплення права людини на питну воду на конституційному рівні як одного з основних прав людини. З метою забезпечення реалізації цього права держава повинна приймати відповідні державні цільові програми, головною метою яких є досягнення рівного доступу кожної людини, що проживає на території країни, до питної води та засобів санітарії, а також визнання води загальнодоступною.

У законодавстві України не використовується термін «загальнодоступна вода». Слід зазначити, що, хоча у багатьох міжнародних документах і визнається право людини на воду, однак важко сказати, яким чином вода може стати загальнодоступним ресурсом для усіх. Зробити воду повністю доступною для кожного фактично неможливо, оскільки підприємства, що постачають воду споживачам і відповідають за гарантування її якості, здійснюють діяльність із питного водопостачання на договірних умовах за встановлену плату. На даний час відповідно до національного законодавства загальнодоступним можна вважати використання водних об'єктів лише у порядку загального водокористування. Тобто кожен може використовувати воду із озер, річок та інших природних джерел для задоволення власних питних та господарсько-побутових потреб, а також використовувати воду із колодязів чи свердловин на праві загального водокористування без спеціального на те дозволу.

Ще одним важливим питанням у сфері забезпечення права людини на воду є гарантування державою *безпечності питної води*. На сьогодні, хоч і встановлені у державних санітарних правилах жорсткі вимоги щодо якості питної води, однак досить часто вони не дотримуються. Порушуються санітарно-гігієнічні нормативи якості води як на етапі водопідготовки, так і на етапі її транспортування та передачі споживачам. Тільки суворий санітарний контроль якості питної води може визначити, наскільки вода є якісною та чи може вона бути придатною для споживання людиною.

За рекомендаціями ВООЗ при розробленні планів щодо забезпечення безпечності води особливе значення надається зниженню ризиків. Вода вважається чистою і без-

печною, якщо у ній не виявлено патогенних мікроорганізмів та шкідливих домішок. Контроль якості води, яка надходить у системи водопостачання, здійснюється органами державного санітарно-епідеміологічного нагляду. Санітарний нагляд дозволяє отримати найбільш достовірні дані про якість води, що використовується для питного водопостачання. При цьому важливе значення має постійний контроль якості води на водозаборах, де саме вода відбирається і надходить у системи водопостачання [5].

Важливе місце серед заходів щодо забезпечення безпечності та якості питної води надається екологічній інформації. Найбільш повне визначення екологічної інформації подано у Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, 1998 року (Орхуська конвенція) [6]. Так, до екологічної інформації належить не тільки інформація про природне середовище та стан її окремих компонентів – земель, вод, атмосферного повітря тощо, але й інформація, яку ми можемо умовно назвати екологічно значущою. Другу групу складає інформація про діяльність (в найбільш широкому значенні), яка може вплинути на стан навколишнього середовища. У статті 5 Закону України «Про інформацію» [7] визначається, кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів.

Згідно з діючим законодавством громадяни України мають право на гідне життя і здоров'я; право на інформацію; право споживачів, що гарантує споживчий рівень, належну якість та безпечність послуг, необхідну та відповідну інформацію про їх якість та кількість, а також право на відшкодування збитків внаслідок порушення такого права. Однак усі ці права мають лише декларативний характер і насправді не виконуються. Громадяни потребують достовірної інформації про якість питної води, про здійснювані практичні заходи для покращення ситуації, попередження ризиків, пов'язаних з використанням недоброякісної питної води, та подолання негативних наслідків для свого здоров'я.

Як зазначає Андрейцев В. І., гарантії реалізації екологічних прав громадян – це система юридичних засобів забезпечення здійснення екологічних прав фізичними особами в галузі екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Він виділяє організаційно-розпорядчі, контрольно-виконавчі, превентивно-обмежувальні та процесуально-правові гарантії, кожна з яких має свої особливості [8, с. 37].

Вважаємо, що основними державно-правовими гарантіями реалізації права людини на питну воду мають стати: 1) залучення громадськості до вирішення питань щодо якості питної води та питного водопостачання; 2) сприяння проведенню водоохоронних заходів на усіх рівнях – місцевому, регіональному та державному; 3) ефективне здійснення державного та громадського екологічного моніторингу за станом об'єктів питного водопостачання; 4) додержання обов'язків суб'єктами господарювання щодо попередження негативного впливу господарської діяльності на водні екосистеми; 5) вільний доступ населення до інформації про якість питних водних ресурсів, стан питного водопостачання та можливість звернення громадян до відповідних органів внаслідок порушення їх права на питну воду.

Висновки. Право людини на питну воду є одним із основних природних прав людини і може оцінюватися на рівні із правом людини на гідне життя та здоров'я, правом на безпечне навколишнє середовище. Становленню цього права сприяло міжнародне співробітництво в рамках діяльності ООН, коли виникла необхідність у спільному вирішенні проблеми дефіциту води, особливо у країнах Близького Сходу та Африки.

Необхідною умовою визнання права кожної людини на питну воду є його закріплення на конституційному рівні. Держава повинна гарантувати кожному рівний доступ до питної води, створювати сприятливі умови для реалізації цього права. Звичайно, забезпечення права на питну воду є складним процесом, що повинен передбачати: по-перше, встановлення жорсткого контролю за дотриманням якості води при її підготовці підприємствами питного водопостачання, оскільки саме на етапі водопідготовки досить часто порушуються санітарні вимоги; по-друге, підвищення якості питного водопостачання у сільській місцевості; по-третє, стимулювання розроблення та впровадження державних і регіональних програм, спрямованих на поліпшення екологічного стану водних об'єктів – джерел питного водопостачання; по-четверте, забезпечення доступу громадян до об'єктивної інформації щодо якості питної води в Україні та регіонах; по-п'яте, конституційне закріплення права на воду та гарантій його реалізації.

Список літератури:

1. Євстігнєєв А. С. Правове регулювання забезпечення питною водою населення України / А. С. Євстігнєєв // Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – С. 286-290.
2. Встреча на высшем уровне «Планета земля». Программа действий. «Повестка дня на XXI век и другие документы конференции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении» / сост. Майкл Китинг. – Женева : Публикация Центра «За наше общее будущее», 1993. – 70 с.
3. Прецедентные дела Комитета по правам человека – Жизнь // Режим доступа. – [Электронный ресурс] : <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/hrtsbook/Rhrcases-life1.html>.
4. Декларация Стокгольмской конференции ООН по окружающей человека среде от 17.06.1972 // Действующее международное право : в 3 т. – М. : Изд-во Московского Независимого института международного права, 1997. – Т. 3. – С. 682-687.
5. Обеспечение безопасности питьевой воды в небольших коммунальных системах водоснабжения. Поэтапное руководство по снижению рисков, связанных с системами водоснабжения в небольших населенных пунктах : Руководство ВОЗ // Режим доступа. – [Электронный ресурс] : http://whqlibdoc.who.int/publications/2012/9789241548427_rus.pdf.
6. Орхусская конвенция: Руководство по осуществлению / [сост. С. Стек, С. Кэйси-Лефковиц ; Европейская Экономическая Комиссия и др.]. – Нью-Йорк; Женева : ООН, 2000. – Ч. VIII. – 292 с.
7. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» : Закон України від 13.01.2011 № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313.
8. Шевчук Ю. В. Конституційно-правові гарантії екологічних прав громадян в Україні / Ю. В. Шевчук. – К. : Геопринт, 2006. – 132 с.

Обиух Н. М. Право человека на питьевую воду: тенденции развития и гарантии реализации / Н. М. Обиух // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 174-179.

В статье рассмотрено право человека на питьевую воду и его особенности, установлено соотношение этого вида права с основными правами человека, признанными в международно-правовых документах и в национальном законодательстве, определены государственно-правовые гарантии реализации права человека на безопасную питьевую воду.

Ключевые слова: питьевая вода, безопасная среда, социальная ценность, общедоступность, право на питьевую воду.

**THE HUMAN RIGHT TO DRINKING WATER: DEVELOPMENT TRENDS
AND IMPLEMENTATION OF THE SAFEGUARDS**

Обіюх Н. М.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine

The article deals with the right to drinking water, its characteristics and relationship to other environmental rights such as the right to a decent life, the right to health and the right to a safe environment. Everyone has the right to a decent life, a safe environment from the birth, but, neither the Constitution nor other legislation does not provide secure rights to free access to drinking water.

As noted in the action program «Agenda XXI», adopted at the UN Conference on the Environment in Rio-de-Janeiro in 1992, every third person in the world suffers from a lack of drinking water and sanitation - the main requirements for a healthy and dignified life. Therefore it was decided to halve surprising number of people without access to drinking water to 2015 year.

Because of the environmental crisis in the world, there are appeared the new directions in development of environmental rights. It is about the right to food safety and quality, the right to drinking water and sanitation facilities, which have a direct relationship to the basic human natural rights. Water is a true natural resource that can be used by everyone. However, when water becomes a limited resource, it is a real social value. So the human right to drinking water acquires the features of social values.

Securing the human right to water at the constitutional level means the state recognition of this right as one of the basic human rights. To ensure its compliance determines to carry out all recommendations of international organizations to establish equitable access to water for everyone regardless of race, income level etc. In order to implement this law the state must take appropriate the state target programs that primary purpose is to achieve equal access of every citizen to drinking water and sanitation, public recognition of water. We believe that the right to drinking water should be guaranteed at the state level by its consolidating in the Constitution and by the introduction of reliable legal guarantees to ensure citizens high quality drinking water.

Key words: drinking water, safe environment, social value, accessibility, state guarantees, right to drinking water.